

Спіс выкарыстанай літаратуры

- 1 Арзамасцева, И. Н. Детская литература: учебник для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений / И. Н. Арзамасцева, С. А. Николаева. – М. : Академия, 2002. – 472 с.
- 2 Алейнік, Л. Сучасная беларуская літаратура для маленькіх чытачоў / Л. Алейнік // Польша. – 2002. – № 3. – С. 128–139.
- 3 Бязлепкіна, А. Дарослая дапамога дзіцячай літаратуры: як пісаць, рэкламаваць і выкладаць літаратуру для дзяцей / А. Бязлепкіна // Маладосць [Электронны рэсурс]. – 2011. – №9. – Рэжым доступу : [//www.maladost.lim.by/?p=265](http://www.maladost.lim.by/?p=265). – Дата доступу : 12.03.2012
- 4 Зылевіч, Д. Асноўныя тэндэнцыі развіцця сучаснай беларускай дзіцячай літаратуры / Народная асвета. – 2014. – №6. – С. 92-96.
- 5 Алейнік, Л. Сучасная беларуская проза для дзяцей і юнацтва як сродак інкультурацыі (на прыкладзе рамана Людмілы Рублеўскай “Забіць нягодніка, альбо Гульня ў Альбарутэнію”) / Л. Алейнік // БДУ Веснік БДУ. Серыя 4, Філалогія. Журналістыка. Педагогіка. – Мінск : БДУ. – 2014. – № 1. – С. 16–20.

М. І. КІРУШКІНА
(г. Гомель, ГДУ імя Ф. Скарыны)

КАТЭГОРЫЯ СВАБОДЫ Ў БЕЛАРУСКАЙ ЖАНОЧАЙ ПАЭЗІІ 1920–1930-Х ГАДОЎ XX СТАГОДДЗЯ І ПАЧАТКУ XXI СТАГОДДЗЯ

У дадзеным артыкуле разглядаецца катэгорыя свабоды, якая аналізуецца на трох узроўнях, у аснове якіх – спецыфіка быцця жанчыны ў свеце мужчын. На прыкладзе вершатворчасці Н. Вішнеўскай, А. Бык, З. Бандарынай (літаратура міжваеннага перыяду) даследуюцца адметнасці выяўлення сацыяльнай незалежнасці жанчыны ад мужчыны. У жаночай паэзіі XXI ст. катэгорыя свабоды разглядаецца ў спалучэнні з псіхалагічна-эмацыянальнымі складнікамі “жаночай прыроды” (творчасць В. Бурлак, Г. Новік, Л. Сом).

У свеце ў кан. XIX – пач. XX ст. ліберальныя ідэі аб роўнасці ў сацыяльных правах паспрыялі ўзнікненню паняццяў “жаночае пытанне” і “жаночы рух”. Менавіта рэвалюцыя 1917 г. як галоўная палітычная падзея прывяла да змянення гендарных стэрэатыпаў, якія функцыянуюць на грамадскім узроўні. Перад жанчынай з’явілася новая задача – засваенне іншай сацыяльнай ролі. Ідэі свабоды, самаразвіцця і засяроджанасці на грамадскіх праблемах склалі эмансipaцыйны праект у жаночай паэзіі 1920 – 1930-х гг. XX ст.

У паэзіі “мiжваеннага” перыяду катэгорыя свабоды разглядаецца на сацыяльна-рэцэптыўным узроўні. Праблемнае поле вершаў складаюць пытанні супрацьстаяння жанчын сямейнаму прыгнёту, рэарганізацыі інстытуту шлюбу, атрымання адукацыі і дазволу на ўдзел у грамадскіх з’ездах. У вершах жаночая свабода ўвасабляецца з дзвюх пазіцый:

1) самавызначэння жанчыны ў сітуацыі “атрымання волі” і сваіх правоў. Для лірычнай герані (“бабы вольнай”) К. Драбышэўскай галоўным прыярытэтам з’яўляецца наступнае: “Цяпер сама я пані: // Хаджу ў чытальню, ў клуб хаджу. // Ламацца нада мной не стане // Ніхто, – я грамаце вучусь” [1, с. 189]. Зварот паэткі да праблемы сацыялізацыі жанчыны тлумачыцца праз жаданне асэнсаваць сваё жыццё. Пытанні падобнага праблемнага характару знайшлі адлюстраванне і ў лірычных творах

Н. Вішнеўскай (“Да Дня жанчыны”), З. Бандарынай (“Жанадзелу Беларусі”, “Над возерам”).

2) выяўлення сацыяльнай незалежнасці, роўнасці ў правах і грамадскім становішчы з мужчынамі. Паэтка А. Бык зазначае: “На вёсках – таксама – жанчынам // Адкрыта свабода і роўнасць, // Бо маюць магчымасць мужчынам // Прад’явіць сваю ўжо умоўнасць” [1, с. 78]. Адчуванне жанчынай уласнай самастойнасці дазволіла адкрыта асэнсаваць падзеі і сацыяльныя змены. Дэмакратызм жаночага руху знаходзіць адлюстраванне ў вершаваных радках В. Жураўлёвай: “Мабілізуйцеся, кабеты, // Звоніць шустрая зіма. // Перавыбары саветаў // Праводзіць ідзі сама” [1, с. 204]. Паэтка ўзнавіла факт пра атрыманне жанчынамі ўсеагульнага выбарчага права для прымання ўдзелу ў розных з’ездах. Іманентнае ўяўленне пра стан жанчыны ў грамадстве ілюструецца і ў вершах З. Бандарынай (“Маё credo”, “Да новых перамог”), Г. Брэскай (“Хочацца жыць”).

Такім чынам, актыўная грамадская дзейнасць, разуменне сацыяльнай ролі жанчыны на хвалі нацыяльнага адраджэння і рэвалюцыйных падзей дазволіла паэткам 1920 – 1930-х гг. XX ст. у вершах стварыць вобраз незалежнай асобы, якая імкнецца да парушэння “ўчарашніх” патрыярхальных стандартаў.

У жаночай паэзіі пач. XXI ст. (вершатворчасць В. Бурлак, Л. Сом, Г. Новік) культурныя канцэпты аўтарскай свядомасці патрабуюць рэалізацыі ў вершах такой формы свабоды, дзе прырытэтным з’яўляецца вызначэнне суб’ектыўнага статусу жанчыны.

Распаўсюджанай формай для характарыстыкі неўсвядомленай душы асобы з’яўляецца Анімус жанчыны, які паводле К. Юнга [2] складаецца з трох кампанентаў: калектыўнага вобраза мужчыны, індывідуальных уяўленняў аб мужчынскіх якасцях і з утоенага мужчынскага прынцыпу (катэгорыі маскуліннасці). В. Бурлак дэманструе ў сваёй творчасці менавіта рэалізацыю падобных якасцей у паводзінах і характары жанчыны. Яе лірычная гераіня валодае мысленнем мужчыны і далікатнымі пачуццямі супрацьлеглага полу. Анімус такога тыпу прадугледжвае эмацыянальны разлад у душы жанчыны якраз з прычыны наяўнасці ў яе псіхіцы формаў мыслення і пачуццяў, прыдатных для характару мужчыны замест ідэнтычных жаночкіх вартасцяў.

В. Бурлак у вершах акцэнтуюе ўвагу на мужчынскіх якасцях у характары лірычнай гераіні. Рэалізаваны паэткай прынцып маскуліннасці сцвярджае новыя асаблівасці светаўспрымання жанчыны: “Я буду маўчаць, як палонны камрад // Пра тое, што вымерлі кавалеры, // Што не праспяваюць яны сэрэнад // І не патрымаюць дзверы” [3, с. 11]. Такая катэгорыя свабоды (у пэўнай сітуацыі альтэрнатыўная жаночасці) вызначаецца праз суб’ектыўныя пазіцыі і вопыт жанчыны адносна існуючых сучасных прырытэтаў культуры. У вершы назіраецца змяненне вобраза лірычнай гераіні, то бок стварэнне мэтаскіраванай асобы, здольнай жыць самастойна – без падтрымкі мужчыны і супрацьстаяць сацыяльным рэаліям. У выніку адбываецца пераацэнка традыцыйных ролевых стэрэатыпаў, што прадугледжвае засваенне асобай новых гендарных адносінаў. Таму можна сцвярджаць, што свабода ў паэзіі В. Бурлак увасабляецца на *экспліцытна-суб’ектыўным* узроўні. Адкрытасць, адсутнасць сціпласці ў выражэнні сваіх эмоцый прыводзіць да таго, што адрозненне паміж “мужчынскім” і “жаночым” паступова знікае, паколькі жанчыны спрабуюць паводзіць сябе як мужчыны.

У вершатэкстах сучасных паэтак можа ўвасабляцца метафізічная прастора душы лірычных гераінь, мікракосм аўтара. Свабода – гэта катэгорыя, якая дазваляе пазбегнуць сітуацый з унутранымі і знешнімі абмежаваннямі. Залежнасць ад абставінаў і канцэнтрацыя на паўсядзённых праблемах нашага жыцця часта вымагае ад асобы дынамічнага руху. На *метафізічным* узроўні мастацкая рэалізацыя катэгорыі свабоды ў “жаночым тэксце” мае сваю спецыфіку: аналіз зместу лірычнага твора спалучаны з

эмацыянальна-псіхалагічнай самаідэнтыфікацыяй жанчыны. Перажыванні лірычнай гераіні ўвасоблены ў вершы Г. Новік “Перакананні”, дзе пошук сябе спалучаецца з вечным жыццёвым рухам: “Страх, // спапялёны дазвання, // блуканне з клубком арыядніных нітак // па ўсіх скрыжаваннях. // Кожны паўстане з нябыту, // хто вечнасць спасцігнуць у стане – // адхланне <...>” [4, с. 11]. У паэтычным творы адчуваецца незадаволенасць лірычнай гераіняй сваім жыццём, таму пазбаўленне дысгарманічнасці – лагічнае рашэнне. Імкненне да асабістай свабоды і змяненне ўласных стэрэатыпаў складаюць цэнтральную сістэму каштоўнасцей для жанчыны. Такі шлях вызначаецца праз прыярытэты, што падпарадкоўваюцца асабістым законам існавання. У выніку лірычную гераіню чакаюць “Свабода!!! // І перакананні” [4, с. 11], а характэрная рэфлексія пацвярджае яе патэнцыяльныя правы як жанчыны на незалежнае існаванне ў сусвеце.

У вершы Л. Сом свабода набывае якасці “другога твару” жанчыны. Суб’ектыўна-эмацыянальны змест тэксту спалучаны з ідэяй самасцвярджэння жанчыны і яе асабістай рэалізацыяй у сучасным свеце:

Ах не, жанчына гэтая ня зь лёду,
Але зусім ня кожны ёй раўня...
Магу я памыляцца, ды Свабода –
Найлепшае жаночае імя.

На ўвесь здаровы сэнс яна плявала,
І кампрамісаў зь ім не прызнае.
І хай не прывязаць яе трывала –
Мне проста немагчыма безь яе [5, с. 61].

У вершатэксце феміністычны заклік паэткі ўвасабляецца праз ўзаемадзеянне амбівалентных пачаткаў: індывідуальнага і агульнасацыяльнага, асабіста інтымнага і ўніверсальна важнага. Папулярызацыя і сцвярджэнне ідэі ўнутранай свабоды як натуральнай рэакцыі на рэгуляцыю адносін паміж асобамі супрацьлеглага полу – гэта таксама вынік асабістых духоўна-інтымных пошукаў або спекулятыўна-філасофскіх разваг жанчыны.

Сістэма пэўных мастацкіх вартасцей разгледжанай катэгорыі (“свабода”) у вершах Г. Новік і Л. Сом засяроджана на стварэнні такой ідэяна-паэтычнай мадэлі тэксту, у якой усе асноўныя кампаненты падпарадкаваны адной мэце – магчымай канкрэтызацыі асабістых пачуццяў асобы ў кантэксце знешняга метафізічнага свету.

Такім чынам, катэгорыя свабоды ў жаночай паэзіі вызначаецца адносна дэканструкцыі традыцыйных гендарных адносінаў у грамадстве, якія ў большай ступені выкліканы як сацыяльна-палітычнымі змяненнямі (паэзія 1920 – 1930-х гг. XX ст.), так і вызначаны суб’ектыўнымі адчуваннямі жанчыны і яе асабістымі жыццёвымі прыярытэтамі (паэзія пач. XXI ст.).

Спіс выкарыстанай літаратуры

- 1 Бліскавіцы : анталогія беларускай жаночай паэзіі міжваеннага перыяду / уклад., камент. А. Данільчык, В. Жыбуля. – Мінск : Кнігазбор, 2017. – 448 с.
- 2 Самуэлс, Э. Юнг и постъюнгианцы. Курс юнгианского психоанализа / Э. Самуэлс. – Москва : ЧеРо, 1997. – 416 с.
- 3 Бурлак, В. За здаровы лад жыцця : Вершы / В. Бурлак. – Мінск : І. П. Логвінаў, 2003. – 102 с.
- 4 Новік, Г. Шампанскае з бэзу... / Г. Новік // Верасень. – 2013. – № 2. – С. 7 – 15.
- 5 Сом, Л. Зіма : вершы / Л. Сом. – Мінск : І. П. Логвінаў, 2005. – 130 с.